

אֵהָלָהָלָ

שמות

r0548474308@gmail.com

לע"נ מרת רחל לוי בת תמרה ז"ל

ויקם מלך חדש על מצרים (א ח)

רש"י מביא גמרא (ערובין נג. וסוטה יא.) נחלקו רב ושמואל חד אמר שקם מלך חדש ממש, וחד אמר נתחדשו גזירותיו.

ויש להבין מאי נפק"מ

רבו בזה השיטות.

בספר ויקהל משה – קליין מביא סיכום עיקרי הדברים והשיטות:

בספר תורת חיים: האומר 'נתחדשו גזירותיו', דבר ישן שנשתנה בצורתו ובתכונותיו נחשב 'חדש', ואילו האומר 'חדש ממש', דבר ישן שנשתנה בצורתו ובתכונותיו אינו נחשב 'חדש'.

נפק"מ במי שמכר לחבירו 'בית חדש', ונמצא שאותו הבית אינו אלא בית ישן שסיידוהו, למ"ד 'נתחדשו גזירותיו', המקח קיים, ולמ"ד 'חדש ממש', אין הבית הישן נקרא 'חדש', והמקח בטל.

(ויש לתמוה, הרי בדיני מקח וממכר ראוי לילך אחר לשון בני אדם, וכפי שכתב הריב"ש, שמה שמצינו בגמ' שהוכיחו מלשון התורה לדיני ממונות, אין זה אלא בלשונות שאינן ברורות, אבל בלשונות ברורות אין לילך אחר לשון התורה. וכיון שבלשון בני אדם בית ישן שחידשוהו אינו נקרא 'בית חדש', מסתבר שיכול הלוקח לבטל את המקח משום מקח טעות).

המהרש"ם למד מחידושו של התו"ח, לדין הלובש בתשעת הימים בגד ישן שצבעוהו, שלמ"ד 'חדש ממש', בגד שצבעוהו אינו נחשב 'חדש' ומותר ללבשו, ואילו מ"ד 'נתחדשו גזירותיו', נחשב 'חדש' ואסור ללבשו, וכיון שספק דרבנן הוא, יש להקל בזה.

(ויש לתמוה, הרי איסור לבישת בגד חדש בתשעת הימים אינו מחמת שם 'חדש' שבגד, אלא מחמת איסור הגיהוץ, וכיוון שבגד שצבעוהו נראה כחדש, וה"ה כבגד שניכר בו הגיהוץ, אסור ללבשו אע"פ שאינו נקרא 'חדש').

ובמהרש"ם (דעת תורה סי' תס"ח ס"ב) למד מדין זה לענין צביעת בגד בערב פסח מחצות, למ"ד דבר ישן שחידשוהו נידון כחדש, הדבר אסור, שהרי הוא כעושה בגד חדש, ולמ"ד דבר ישן שחידשוהו נידון כישן, מותר לעשות כן, שאין זה אלא כמתקן בגד ישן, וכיון שספק דרבנן הוא, יש להקל בזה.

(ונראה, שדין צביעת בגד בער"פ אחר חצות אינו תלוי במחלוקת רב ושמואל, שהרי אף אם נאמר שהבגד הצבוע נקרא 'בגד חדש', מ"מ המלאכה הנעשית בו אינה מלאכה גמורה, שהרי אין נוצר מחמתה בגד שלא היה מתחילה, ולפיכך מסתבר שמותר לעשות כן לכו"ע).

ע"פ הסברו של התו"ח, יש שביארו (בן יהוידע עירובין שם) את דעת הסוברים שהבונה בית בצורתו הראשונה חוזר עליו מעורכי המלחמה, שהרי דבר ישן שנתחדשה צורתו חשוב 'חדש'.

(ונראה שהנידון של הבונה בית על מכונו לענין חזרה מעורכי המלחמה, אינו תלוי בשם הבית ותוארו, אלא בשמחה המחודשת שיש בבנייתו, ולפיכך אף למ"ד 'בית חדש' הוא, מ"מ אין חוזרים עליו, שהרי אין שמחה מחודשת בבנייתו.

לכאורה יש לתמוה על הסוברים שהבונה בית על מכונו חשוב כבונה בית חדש, ממה שאמרו בגמ', שגם לסוברים שצריך לשבת כל ימי החג בסוכה אחת, אם נפלה הסוכה וחזר ובנאה, ניתן לצאת בה ידי חובה.

ואולי יש לבאר, שלא אמרו כן אלא כשבונה הסוכה באותם העצים בהם היתה בנויה, ולפיכך הבונה בית על מכונו חשוב כבונה בית חדש, שהרי בונה מעצים אחרים.

עוד י"ל, שהטעם שחוזרים עליו מעורכי המלחמה הוא משום שיפנים חדשות באו לכאן, מה שאין כן בסוכה, שאינה אלא דירת עראי, ובנייתה מחדש אינה מעשה חשוב, וע"כ אין לומר בה שיפנים חדשות באו לכאן.

ויש להוסיף בזה, כיוון ששם שמים נקרא על עצי הסוכה, הרי שגם לאחר שנפלה עדיין שם סוכה עליה לענין קדושת העצים, ולפיכך אין לומר שיפנים חדשות באו לכאן).

דעת המו"ק שאין מברכים 'שהחיינו' בבניית בית על מכונו, ואילו דעת החת"ס שמברכים, שהרי בענין חזרה מעורכי המלחמה מצינו שחשוב הוא כבית חדש. והמשנ"ב הכריע שמספק אין לברך.

מאידך גיסא כתב המשנ"ב, הבונה מחדש בית שנשרף חייב לברך עליו 'שהחיינו'.

ואולי יש לבאר החילוק, שהבונה בית שנשרף, שהבונה בית שנשרף, ע"כ שבונה מאבנים חדשות, ולפיכך צריך לברך עליו 'שהחיינו', מה שאין כן בבית שנסתא וחזר ובנאו, שאפשר שבנאו באותן האבנים שהיו מתחילה, ולפיכך דינו כבית ישן.

אמנם, בשעה"צ כתב טעם אחר לכך שאין מברכים 'שהחיינו' על בית שנסתר ובנאו, שאין לבו של הבונה שמח בכך, וצריך ביאור מדוע על בית שנשרף מברכים 'שהחיינו'.

וביותר יש לתמוה, ממה שכתב בספר קובץ [שהוא מקור דינו של המשנ"ב] בטעם החיוב לברך 'שהחיינו' על בית שנשרף, שהוא משום דעת הסוברים שהבונה בית על מכונו חשוב כבונה בית חדש, וא"כ צ"ע מהו החילוק בין בית שנשרף לבית שנפל).

בשו"ת **בנין יעקב** – מייליש (ח"ב סי' פז) הביא כי בספר להורות נתן (פ' שמות) הקשה על דברי התורת חיים, מהא דאיתא בגמ' (ב"מ ס.). אין מפרכסין [כלומר אין מתקנין וצובעין ומייפין] לא את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים [-כדי שיהא נראה מושבח יותר וימכר ביותר כסף], וכן קיי"ל בשו"ע (סי' רכ"ח ס"ט) עבד העומד למכירה אין לצבוע הזקן שלו בצבע שחור כדי שיראה צעיר, וכן אין לצבוע כלים ישנים כדי שיראו כחדשים עיי"ש, ואילו מדברי התורת חיים יוצא דאם נראה כחדש אע"פ שאינו חדש ממש, לחד מ"ד נקרא זה חדש ממש ומקחו קיים, והאיך נפסק בשו"ע הלכה פסוקה שאסור.

ותירץ כי עד כאן לא דיבר התורת חיים אלא בבית חזק העומד על איתנו כמו חדש ממש, אלא שנשתפשו כתליו ואינו נראה כחדש, לכן אם כיירו וצבעו עדיין נחשב כחדש, אבל בית ישן ורעוע שאין חוזקו כבית חדש, ודאי לא מהני בזה אם ציירו וכיירו.

ובהכי מיירי המחבר – כשהאדם או הבהמה והכלים היו ישנים וחלשים, שאינם כמו חדש כלל, לכן שפיר אסור לעשות כן.

ולענין הלכה הביא בספר תתן אמת ליעקב (פ"ה) שאמר לו הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שאם מכר לחבירו דבר ישן ששיפצו עד שנראה כחדש, הוא אמר לו שזהו חדש, דבר זה תלוי בלשון בני אדם, ועכשיו בזמנינו פשוט הדבר דלא רק שאסור לומר עליו שהוא חדש, אלא גם יהיה מקח טעות, כי 'חדש' פירושו חדש ממש עכ"ד.

בשו"ת **מחזה אברהם** (ח"א סי' כ"ז) נשאל אודות כפר אחד הנקרא "פליפטש", שמקודם גרו שם שבעים נפש מישראל, ובנו שם בית גדול למקוה ולמרחץ, ואחרי תקופה נתמעטו אנשי הכפר וכבר לא היה לבני הקהילה די כסף להחזקת המרחץ, והפסיקו להשתמש בו, ועתה רוצים הם לעשות מבנין זה בית ועד לתפילה, האם מותרים לעשות מבית המרחץ בית הכנסת או לא.

השיב המחזה אברהם להתיר בתנאי שיגררו כותלי בית המרחץ, ויורידו החמר והטיט עד הלבנים, בין מבפנים ובין מבחוץ, ואח"כ יטיחו אותו מחדש, ועיקר היתרו בנוי על יסוד דברי התורת חיים הנ"ל, דהיכא שנראה כחדש הרי זה נחשב כחדש ממש, ואע"פ שנחלקו רב ושמואל בדבר, כיון שזהו דרבנן אזלינן לקולא.

בשו"ת **דעת משה** (סי' ז) נשאל מהגאון ר' אליהו תאומים זצ"ל אב"ד פשעווארסק, כי בעירו היתה שריפה גדולה רח"ל, ונשרפו הרבה בתי ישראל, ובתוכם גם הקלו"ז שנקרא בשם "דעם רבי ר' משה'ס קלו"ז" הוא הרה"ק ר' אברהם משה מפשעווארסק זי"ע, והנה ע"פ חוק המדינה נלקח ממקום הקלו"ז הזה לדרך הרבים, ונשאר רק מתי מעט מבנין הקלו"ז, באופן שאי אפשר להחזיר ולהעמיד הקלו"ז כפי הצורך כי קטן הוא, אך יש שם מקומות משכנים שאפשר לקנותם ולצרפם יחד אל מקום הקלו"ז הנשאר, ומלבד קלו"ז זה יש בעיר עוד בית גדול שנמצא בין הבתים הנשרפים, שנקרא בפי כל "נשמה הוי"ז" [בית הנשמה], ונקרא כן כי יהודי אחד לפני כמאה וחמשים שנה בשם ר' יצחק לינדנהיים ז"ל, הקדיש בית זה לטובת נשמתו, ויש על בית זה אלה ושבועה וחרם חמור מרבני העיר הקודמים, שאסור ליהנות מבית זה, ומותר רק להשכירו בתנאי שהרווחים יתחלקו לעניים לטובת נשמת המקדיש. ועתה שנשרף כל הבית הזה, אם לא יחזרו ויבנו שם בית, יש חשש גדול שהממשלה יקחו את המקום לצרכיהם והכל ילך לאבדון, ועתה שאלתו בפיו במה עדיף להשקיע, אם בבנין הנשמה הוי"ז או בבנין הקלו"ז.

והדעת משה דן בארוכה בדין הבית שנקרא "נשמה הוי"ז" אשר נשרף, אם יבנו שם בית חדש, האם עדיין יהיה לזה אותו דין כבית הראשון שאסור ליהנות ממנו ולמוכרו, או דלמא כיון שזה בית חדש אין עליו דיני בית ראשון.

ובתוך בירור הדברים הביא מחלוקת רב ושמואל הנ"ל, ומה שכתב התורת חיים, ולפי"ז יש לעיין כאן בבית זה שיש עליו איסור אלה ושבועה שלא להנות ממנו או למוכרו, האם איסור השבועה שייך גם על מה שיבנו על מקום הבית, או דלמא שלענין זה נקרא זה "בית חדש" כי אין בזה קשר לבית הראשון, והאם גם זאת אפשר לתלות בהאי מחלוקת.

ועיין שם שמסיק לעשות פשרה, היינו שיעדיפו לבנות ה"נשמה הוי"ז", אך מעל הנשמה הוי"ז יבנו עוד קומה בשביל הקלו"ז, ובכך ירווחו שתיים עי"ש.

ומסיים **הבנין יעקב** בפרפרת נאה בענין זה.

הנה בספר אור מלא (פ' שמות) הביא בשם אביו הרה"ק בעל בני שלשים מקאסאן זי"ע, לפרש מחלוקת הנ"ל של רב ושמואל עפ"י ד האריז"ל בלקוטי תורה שכתב כי הפסוק "ויקם מלך חדש" רומז ליצר הרע שהוא מלך זקן וכסיל עכ"ד.

והנה בענין מלחמת היצר שבכל יום, מצינו ב' לשונות בגמ': א. בקדושין (ל:) איתא יצרו של אדם "מתחדש" עליו בכל יום. ב. בסוכה (נב:) הגירסא היא יצרו של אדם "מתגבר" עליו בכל יום.

וי"ל שזהו פלוגת רב ושמואל, חד אמר חדש ממש, שהוא היצה"ר הוא חדש ממש, ולכן נקט כגירסא שהיצה"ר "מתחדש" עליו בכל יום, משא"כ זה שאמר שנתחדשו גזרותיו, ס"ל שהיצה"ר אינו חדש ממש בכל יום, אלא הוא מתגבר עליו בכל יום בתחבולות חדשות כאילו הוא חדש, ולכן נקט כגירסא שהיצה"ר "מתגבר" עליו בכל יום, ולא מתחדש עליו ממש עכד"ק.

בספר **אור אברהם** – גולדמן הנה נחלקו רז"ל (עי' סדר עולם רבה פ"ג ובאור החיים הק' כאן א ו) איך מונין את שנות גלות מצרים אם משעה שאמר הקב"ה לאברהם בברית בין הבתרים "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם" וגו', או משעת לידת יצחק או משעה שירדו יעקב ובניו לקיים גזירת הגלות בפועל, או משהתחיל השעבוד לאחר מיתת האחים בני יעקב וכל הדור ההוא.

והענין, כי גלות מצרים היתה גלות הדעת ברוחניות ופרעה הוא היצר הרע, ואיתא בספה"ק 'אור פני משה' (פ' מקץ) שמעשה היצה"ר עגול כטבעת כי אין נודע לאדם איה התחלתו, שמתחיל למשוך את האדם לחטא בדברים שאין בהם ממש, [כמאמר חז"ל (סוכה נב.) יצה"ר בתחילה דומה לחוט של בוכיא ולבסוף דומה כעבותות העגלה, שנאמר (ישעיה ה יח) "היו מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה"]. ולבסוף מכשילו בעוונות חמורות.

ואפשר בשביל זה מברין את האבל רח"ל בעדשים וביצה שהם מאכל עגול, לרמוז לו שלא יתקשה על המת יותר מדי, כי בחטאו מת כי היצה"ר עגולים מעשיו המה, וכך אמרו חז"ל (שבת נה.) אין מיתה בלא חטא, וכן נאמר (קהלת ז כ) "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא". ואחשוב שזהו מה שנאמר (בראשית כה לד) "ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים" דייקא, הרומזים להשמר ממעשיו של היצה"ר שעגולים מעשיו כעדשים, ועם כל זה לא נזהר אלא "ויאכל וישת וגו' ויבז עשו את הבכורה" כי שם היניקה שלו, ע"כ.

והעצה להתגבר על היצה"ר היא, ע"פ מה שיבואר הכתוב (שם לו א) "וישב יעקב בארץ מגורי אביו" ואיתא בספה"ק (עי' מאור ושמש פ' תולדות ד"ה וזה מרומז בהפסוק) שיעקב רומז ליצר הטוב, וחז"ל דרשו (ב"ר פד ד) "בארץ מגורי אביו" מאי מגורי אביו, כלומר שיעקב הלך בדרכי אבותיו והמשיך את דרכו של אביו לגייר גרים ולהכניסם תחת כנפי השכינה. ואומר הכתוב שם "אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה" וגו', יוסף מורה על צדיק הדור שהוא תמיד בבחי' מוסיף והולך לאין שיעור, וזוהי העצה נגד היצה"ר להתחבר עם צדיק הדור ולהוסיף בקדושה תמיד.

וזהו הענין שבשעה ששלח יוסף לבשר ליעקב אביו על קיומו, אמר יעקב "רב עוד יוסף בני חי אלכה ואראנו בטרם אמות" (שם מה כח), היינו שראה שעדיין קיימת בחי' יוסף שמוסיף והולך בקדושה בכל יום, ועל כן אלכה ואראנו וגו'.

וזהו שנאמר כאן "ויקם מלך חדש על מצרים" כי "מלך חדש" מרמז ליצר טוב (עי' תנחומא פ' בהעלותך ס"ט, במד"ר טו יד) המגיע אל האדם רק בהיותו בן י"ג שנה, אחר שבמשך השנים הראשונות האדם נמצא רק עם היצה"ר. ואזי העבודה היא "אשר לא ידע את יוסף" וכמחלוקת רבנן, חד אמר חדש ממש היינו שצריך להתחיל את העבודה מחדש עם סיועו של היצר הטוב, וחד אמר לא חדש ממש קאמר אלא שנתחדשו גזרותיו, כלומר שצריך להתחיל בעבודה של הוספה על מה שהיה כבר בבחי' יוסף המוסיף והולך.